

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ

98-03

Θ. Μαλούτας

DISCUSSION PAPER SERIES



UNIVERSITY OF THESSALY
DEPARTMENT OF PLANNING AND REGIONAL DEVELOPMENT



**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 2623/1
Ημερ. Εισ.: 20-02-2004
Δωρεά: Π.Θ.
Ταξιθετικός Κωδικός: A
307.760 949 5
ΜΑΛ

“Η Νέα Χάρτα της Αθήνας 1998”

ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ¹

Εισηγητής Θ. Μαλούτας

Το κείμενο που προτείνεται για τη Νέα Χάρτα της Αθήνας τοποθετεί στην προμετωπίδα των συστάσεων / κατευθύνσεων εκείνες που αφορούν την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων της πόλης, αποδίδοντάς τους έτσι ιδιαίτερη βαρύτητα, και καλύπτει με σχετικές αναφορές την αναγκαιότητα μέτρων που αυξάνουν την κοινωνική συνοχή (τα οποία αντιλαμβάνομαι ως αντίρροπα στις τάσεις κοινωνικής πόλωσης και διαχωρισμού) και που προκύπτουν από δημοκρατικές-συμμετοχικές διαδικασίες. Η παρέμβασή μου στοχεύει στην ανάδειξη αφ' ενός της αναγκαιότητας και της δυνατότητας παρέμβασης για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών και, αφ' ετέρου, της πολυμορφίας που απαιτεί αυτή η παρέμβαση ανάλογα με τις συγκεκριμένες συνθήκες.

I

Κανείς δεν αμφισβητεί σήμερα την ύπαρξη σοβαρών και συχνά οξυνόμενων κοινωνικών προβλημάτων στην πόλη. Ακόμη και οι λόγοι που τα προκαλούν –τουλάχιστον εκείνοι που αναφέρονται στην παρούσα συγκυρία– προβάλλονται από σχολιαστές που ανήκουν σε όλο το πολιτικό-ιδεολογικό

φάσμα. Η οικονομική αναδιάρθρωση δημιούργησε σημαντικές πιέσεις στην αγορά εργασίας, η περιοριστική αναδιοργάνωση του κράτους πρόνοιας και η αναποτελεσματικότητά του στην κάλυψη νέων αναγκών οδήγησαν στη μεγέθυνση των ομάδων που βρίσκονται εκτός προστασίας, οι εντεινόμενες τοπικές/περιφερειακές κρίσεις (με αποκορύφωμα την κατάρρευση των καθεστώτων και των οικονομιών των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης) οδήγησαν στη διόγκωση των μεταναστευτικών ρευμάτων προς τις πόλεις χωρών με σταθερότερο οικονομικό περιβάλλον όπου αποτέλεσαν περαιτέρω πίεση για τις αγορές εργασίας και εισήγαγαν ή ενέτειναν το πολιτισμικό στοιχείο στην κοινωνική διαφοροποίηση. Οι εξελίξεις αυτές άσκησαν πίεση σε μεγάλες ομάδες του αστικού πληθυσμού και συχνά τις ώθησαν στο περιθώριο, ενώ για άλλες αποτέλεσαν ευκαιρία πλουτισμού.

Ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο τα προβλήματα αυτά ξαναγίνονται αντικείμενο προσοχής δεν αναφέρεται στην έκτασή τους (άλλωστε η φτώχεια είναι ένα διαρκές γνώρισμα των ανθρώπινων κοινωνιών, που στο παρελθόν ήταν πιο εκτεταμένο), αλλά ο μόνιμος χαρακτήρας που εκλαμβάνουν για ορισμένες ομάδες, οι οποίες χάνουν κάθε ελπίδα κοινωνικής κινητικότητας (Mingione, 1996).

Επίσης, όλο και περισσότεροι δεν αμφισβητούν πλέον την ανάγκη παρέμβασης καθώς τα εντεινόμενα κοινωνικά προβλήματα προβάλλουν ως απειλή για την κοινωνική συνοχή με απρόβλεπτες συνέπειες. Ωστόσο, η θεώρηση των προβλημάτων αυτών παραμένει συνήθως μεθοδολογικά

¹ Εισήγηση στο συνέδριο για την νέα Χάρτα της Αθήνας, Διοργάνωση European Planners Association,

αποσπασματική και πολιτικά ανάπηρη. Η εστίαση της προσοχής στον κοινωνικό αποκλεισμό ως σχεδόν αυθύπαρκτο πρόβλημα (κάτι σαν φυσική καταστροφή) και όχι ως ακραία έκφραση της κοινωνικής ιεράρχησης, την οποία παράγει το κυρίαρχο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, παραπέμπει και σε παρεμβάσεις περιορισμένης εμβέλειας.

Παράλληλα, ο κατακερματισμός των κλασικών κοινωνικών ομάδων της βιομηχανικής περιόδου και η νέα κοινωνική πολυμορφία με την έντονη εθνοπολιτισμική και δημογραφική διαφοροποίηση, ευνόησαν την ταυτολογική σε μεγάλο βαθμό, συσχέτιση της φτώχειας και του αποκλεισμού με τα χαρακτηριστικά αυτά των ομάδων και τη συσκότιση των μηχανισμών παραγωγής τους. Οριακό αποτέλεσμα στην κατεύθυνση αυτή είναι η αποδοχή της κοινωνικής ανισότητας ως μεταμοντέρνας πολυμορφίας (όπου η φτώχεια ανάγεται σε κουλτούρα) και η αδυναμία παρέμβασης με όρους κοινωνικού ορθολογισμού, σε μια κατάσταση όπου η δημοκρατία και η αυτοέκφραση μοιάζουν να έρχονται σε αντίθεση με την κοινωνική δικαιοσύνη (Harvey, 1992).

Μετά από μια μεγάλη περίοδο όπου η κοινωνική διάσταση της πόλης είχε σχεδόν εξαφανισθεί, αναβιώνει, με σημαντικούς όμως περιορισμούς. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ στο Habitat I το 1976 αναφέρεται ως προγραμματικός στόχος η *βελτίωση των συνθηκών της ανθρώπινης διαβίωσης, αρχίζοντας από την ικανοποίηση των βασικών ανθρώπινων αναγκών για τροφή, κατοικία, καθαρό νερό, απασχόληση, υγεία, εκπαίδευση, επιμόρφωση και κοινωνική*

ασφάλεια χωρίς διακρίσεις, όλα αυτά σε ένα πνεύμα ελευθερίας, αξιοπρέπειας και κοινωνικής διακαιοσύνης, στο Habitat II (1996) οι επιδιώξεις είναι πλέον πολύ πιο περιορισμένες: *ανάληψη πρωτοβουλιών για την ανακοπή των αρνητικών επιπτώσεων της αστικοποίησης σε παγκόσμιο επίπεδο* (ΟΗΕ, 1996).²

Η διαφοροποίηση αυτή, όπως σημειώνεται και από την Steighart (1996), δεν σχετίζεται τόσο με τα κοινωνικά προβλήματα καθ'εαυτά όσο με τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Κατά τη δεκαετία του '80, τη λεγόμενη και δεκαετία της απληστίας, η κυρίαρχη νεο-φιλελεύθερη αντιμετώπιση έτεινε να περιθωριοποιεί τη σημασία των προβλημάτων αυτών, ανάγοντάς τα σε επιμέρους αρνητικές επιπτώσεις της λειτουργίας ενός μηχανισμού (της αγοράς), ο οποίος όσο πιο απρόσκοπτα λειτουργεί τόσο μεγιστοποιούνται τα αναπτυξιακά αποτελέσματα και μέσω αυτών η κοινωνική δικαιοσύνη, με την έννοια της δίκαιης ανταμοιβής της (επιχειρηματικής) προσπάθειας. Η παρέμβαση, σύμφωνα με αυτήν την αντιμετώπιση, πρέπει συνεπώς να προσανατολίζεται κυρίως στη διευκόλυνση της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς και σε περιορισμένο βαθμό στη διόρθωση των πιο ακραίων φαινομένων, τα οποία μπορεί εξάλλου να αποτελέσουν εμπόδιο για τη λειτουργία αυτή.

Αν δεχθούμε ότι στόχος της κοινωνικά οργανωμένης αντιμετώπισης και ρύθμισης της ανάπτυξης δεν μπορεί να είναι άλλος από το δημόσιο συμφέρον, η διατήρηση και ενδεχομένως η ένταση, της κοινωνικής ανισότητας στην πόλη προβάλλει ως μη αποδεκτή κατάσταση *per se*. Η τεκμηρίωση του

² Βλέπε τον ειδικό τόμο Cohen et al. (1996) και κυρίως Savitch (1996).

προβληματικού χαρακτήρα της εντεινόμενης κοινωνικής ανισότητας με βάση τις αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί, συγκυριακά, να έχει για την αναπτυξιακή διαδικασία αποτελεί προφανώς αμοιβαία αντιμετάθεση στόχων και μέσων (Τσουκαλάς, 1995).

Συνεπώς θεωρώ ιδιαίτερα σημαντική την έμφαση που αποδίδει το σχέδιο της Νέας Χάρτας στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων της πόλης τόσο με την τοποθέτησή τους στην κορυφή των προτεινόμενων κατευθύνσεων παρέμβασης, όσο και με την εμβέλεια των παρεμβάσεων στις οποίες παραπέμπουν οι αναφερόμενοι στόχοι/συστάσεις.

Ένα πρώτο συμπέρασμα στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε είναι συνεπώς ότι *υπάρχει αντικείμενο παρέμβασης* το οποίο μάλιστα δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί με περιορισμένες διορθωτικές κινήσεις.

II

Αν η νεο-φιλελεύθερη αντιμετώπιση περιορίζει τα περιθώρια παρέμβασης επειδή από τη λογική της προκύπτει ότι δεν υπάρχει ανάγκη παρέμβασης, υπάρχουν και άλλες αντιμετώπισεις που οδηγούν σε ανάλογο συμπέρασμα έστω και αν ουσιαστικά εμφορούνται από τελείως διαφορετική λογική.

Το έργο της S. Sassen (1991) για τις οικουμενοπόλεις (global cities), για παράδειγμα, αλλά και πολλών άλλων –όπως οι Mollenkopf, Castells (1991)–, αναφέρεται εκτεταμένα στις επιπτώσεις της οικονομικής αναδιάρθρωσης στην κοινωνική συγκρότηση των σύγχρονων μεγαλουπόλεων. Το σχετικό ερμηνευτικό σχήμα ξεκινά με τα νέα στρατηγικά πλεονεκτήματα που



συγκεντρώνουν οι πόλεις αυτές στην εποχή της παγκοσμιοποίησης ως κέντρα διαχείρισης οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο του πλανήτη. Οι νέες λειτουργίες σημαίνουν εξαιρετικά μεγάλη συγκέντρωση υψηλού επιπέδου υπηρεσιών (χρηματιστηριακές, νομικές, λογιστικές κ.ά.), οι οποίες με τη σειρά τους σημαίνουν πολύ μεγάλη συγκέντρωση υψηλά αμοιβόμενων στελεχών και ειδικευμένων επαγγελματιών. Παράλληλα, η αποβιομηχάνιση των πόλεων αυτών, η οποία οφείλεται στις δυνατότητες επικοινωνίας που προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες σε συνδυασμό με τις ευκαιρίες που προσφέρει η μείωση των περιορισμών στη διεθνή κίνηση κεφαλαίων και δραστηριοτήτων, αφαιρεί από την αγορά εργασίας σημαντικό αριθμό θέσεων μεσαίου εισοδήματος και κοινωνικής ιεραρχίας. Αν προσθέσουμε ότι σημειώνεται και σημαντική συγκέντρωση χαμηλού εισοδήματος και συχνά αδιέξοδων θέσεων στην αγορά εργασίας –που προκύπτουν από τις ανάγκες των υπηρεσιών που προαναφέρθηκαν και σε προσωπικό χαμηλών προσόντων, από τις διευρυνόμενες προσωπικές υπηρεσίες που απευθύνονται στην εξυπηρέτηση του υψηλού στελεχικού δυναμικού και από την αναπτυσσόμενη πολιτιστική βιομηχανία η οποία συνδέεται και με τα δύο προηγούμενα (Zukin, 1995)– ολοκληρώνεται η περιγραφή των τάσεων που οδηγούν σε κοινωνική πόλωση, στην τάση δηλαδή κοινωνικής διχοτόμησης το πόλεων (dual cities). Η εντεινόμενη κοινωνική πόλωση αποδίδεται παράλληλα στη συρρίκνωση της ρυθμιστικής δυνατότητας των εθνικών κρατών απέναντι στην αυξανόμενη ισχύ των υπερεθνικών επιχειρηματικών συμφερόντων.

Έτσι, χρησιμοποιώντας ένα μαρξιστικό ερμηνευτικό σχήμα καταλήγουμε όχι στο ότι δεν υπάρχει ανάγκη παρέμβασης, αλλά στην ουσιαστική αδυναμία παρέμβασης, καθώς η κοινωνική πόλωση και κατ'επέκτασιν ο κοινωνικός διαχωρισμός προβάλλουν ως το προδιαγεγραμμένο μέλλον των σύγχρονων πόλεων. Και όχι μόνο των οικουμενοπόλεων. Οι Mollenkopf, Castells (1991) συνιστούν σε όσους θέλουν να μάθουν τι γίνεται στην πόλη τους να μελετήσουν τις οικουμενοπόλεις γιατί το ίδιο μέλλον επιφυλάσσεται σε όλες (Burgers, 1996).

Το παραπάνω θεωρητικό σχήμα ανταποκρίνεται σε μεγάλο βαθμό στην πραγματικότητα, τουλάχιστον ως προς τη λειτουργία των οικονομικών μηχανισμών που εντοπίζει και τις κοινωνικά πολωτικές τάσεις που η λειτουργία αυτή ευνοεί. Ωστόσο, όπως έχουν επισημάνει αρκετοί κριτικοί παρατηρητές η κοινωνική πόλωση και ο κοινωνικός διαχωρισμός δεν πρέπει να θεωρούνται ως το αναπόφευκτο μέλλον των σύγχρονων πόλεων. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην έκταση των κοινωνικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής αναδιάρθρωσης ακόμη και μεταξύ των οικουμενοπόλεων. Η Ν. Υόρκη, για παράδειγμα, παρουσιάζει έντονη κοινωνικοεπαγγελματική πόλωση κάτι που δεν επαληθεύεται στο Λονδίνο ή το Παρίσι (Hamnett, 1994, 1996, Preteceille, 1995). Οι κριτικές αυτές επισημάνσεις καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο διαφορετικός τρόπος κοινωνικής ρύθμισης, δηλαδή οι διαφορετικές προνοιακές πολιτικές επηρεάζουν σημαντικά τις κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής αναδιάρθρωσης. Έτσι, η ουσιαστική απουσία προστασίας από την ανεργία σε μια χώρα όπως οι ΗΠΑ οδηγεί τους φορείς της

εργασιακής δύναμης σε αποδοχή θέσεων εργασίας με χαμηλές αποδοχές και χωρίς μέλλον, σε αντίθεση με ανεπτυγμένα προνοιακά περιβάλλοντα όπου προστατεύονται από τέτοιες αναγκαστικές επιλογές. Η πόλωση των θέσεων στην αγορά εργασίας είναι λογικό να διαφέρει σημαντικά στις δύο περιπτώσεις.

Η παρέμβαση δεν επηρεάζει μόνο την πορεία της κοινωνικής πόλωσης στον αστικό χώρο, αλλά και τη μετατροπή της κοινωνικής πόλωσης σε κοινωνικό διαχωρισμό. Όπως προκύπτει από μια σύγκριση μεταξύ βρετανικών και ολλανδικών πόλεων με ανάλογη κοινωνική πόλωση, ο κοινωνικός διαχωρισμός εντείνεται με πολύ γρηγορότερους ρυθμούς στην πρώτη περίπτωση, λόγω της πολιτικής ιδιωτικοποίησης της κοινωνικής κατοικίας (Murie, Musterd, 1996).

Παράλληλα, όσον αφορά το γενικότερο ζήτημα της αυξανόμενης αδυναμίας των εθνικών κρατών ενώπιον των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης, εμφανίζονται πλέον αξιόπιστες κριτικές που θεωρούν το σχήμα αυτό εξαιρετικά απλουστευτικό και, εν τέλει, παραπλανητικό (Weiss, 1998).

Ένα δεύτερο συμπέρασμα λοιπόν –το οποίο προστίθεται στο ότι υπάρχει αντικείμενο παρέμβασης– είναι ότι υπάρχει και περιθώριο παρέμβασης, αφού βλέπουμε ότι η παρέμβαση αυτή μπορεί να έχει θετικό αποτέλεσμα, ακόμη και στην εποχή της παγκοσμιοποίησης όπου πρέπει να αρκестθεί σε περιορισμένους πόρους.

Εάν υπάρχει αντικείμενο και περιθώριο παρέμβασης, το ερώτημα που γεννάται αφορά το είδος της ενδεικνυόμενης παρέμβασης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων των σύγχρονων πόλεων.

Η πολυμορφία των προβληματικών καταστάσεων αποκλείει, εκ πρώτης όψεως τουλάχιστον, κάποιες γενικές συνταγές παρέμβασης. Εδώ δεν αναφερόμαστε στην εντεινόμενη πολυμορφία των προβλημάτων στο εσωτερικό των πόλεων, η οποία οφείλεται στη διάσπαση της φορντιστικής κοινωνικής και δημογραφικής ομοιογένειας –ιδιαιτέρα στο χώρο της εργατικής τάξης και των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων– που δημιουργεί φαινόμενα κοινωνικού και πολιτικού κατακερματισμού, αλλά στη διαφοροποίηση των προβλημάτων μεταξύ πόλεων. Ως βασικούς παράγοντες αυτής της διαφοροποίησης μπορούμε να εντοπίσουμε:

- Τη διαφορετική θέση των πόλεων στον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας και στη διαδικασία της οικονομικής αναδιάρθρωσης, που σημαίνει και διαφορετικό αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης της διαδικασίας αυτής με τις υπάρχουσες δομές. Έτσι, σε μια παλιά βιομηχανική πόλη, όπως το Λίβερπουλ, η οικονομική αναδιάρθρωση είναι λογικό να είχε πολύ εντονότερες και εν μέρει διαφορετικές συνέπειες σε σχέση με μια πόλη όπως η Αθήνα, όπου η βιομηχανική απασχόληση δεν αποτέλεσε ποτέ τη ραχοκοκκαλιά της αγοράς εργασίας και δεν παρείχε σημαντικό αριθμό θέσεων μεσαίου εισοδήματος, η δραματική μείωση των οποίων να οδηγήσει σε έντονη κοινωνική πόλωση.

- Την ένταση του φαινομένου της οικονομικής μετανάστευσης, που εντάσσεται και αυτό στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, το οποίο προσθέτει στον κοινωνικό κατακερματισμό την πολιτισμική διαφοροποίηση και γεννά συχνά προβλήματα δια-πολιτισμικής συμβίωσης. Στο σημείο αυτό υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των πόλεων που, για ιστορικούς λόγους, αποτελούν πολιτισμικά σταυροδρόμια –όπως το Λονδίνο–, των πόλεων στις οποίες συνέρρευσε μεγάλος αριθμός ξένων μεταναστών την εποχή της μεταπολεμικής ανάπτυξης –όπως οι βιομηχανικές πόλεις της Γερμανίας και της Γαλλίας–, των πόλεων που έχουν περιορισμένη εμπειρία του φαινομένου και των πόλεων που ενώ είχαν περιορισμένη εμπειρία, το γνωρίζουν απότομα –όπως οι πόλεις της Νότιας Ευρώπης.
- Ο τρίτος και τελευταίος παράγων πολυμορφίας αναφέρεται στον τρόπο αντιμετώπισης, στη διαχείρισή των προβλημάτων αυτών, δηλαδή στο πρότυπο κοινωνικής ρύθμισης. Η κοινωνική ρύθμιση δεν αναφέρεται μόνο στις πραγματοποιούμενες παρεμβάσεις, αλλά και στους συσχετισμούς των κοινωνικών δυνάμεων και τις συνεναΐσεις ή τις συγκρούσεις που τις επιβάλλουν ή/και τις στηρίζουν. Αυτός είναι ο παράγων που ουσιαστικά αποτρέπει τη διαμόρφωση ενός ενιαίου και παγκόσμιου καθεστώτος κοινωνικής ρύθμισης με βάση τις τάσεις που απορρέουν από τις διαδικασίες παγκοσμιοποίησης. Έτσι, οι προϋποθέσεις παρέμβασης στη Στοκχόλμη, όπου η κοινωνία είναι

εθισμένη σε υψηλού επιπέδου και οικουμενικού χαρακτήρα παροχές αποδεχόμενη παράλληλα και τη μεγάλη φορολογική επιβάρυνση που συνεπάγονται, είναι ριζικά διαφορετικές από τη Σόφια, όπου η κατάρρευση ενός συστήματος οικουμενικών και πάλι, αλλά χαμηλού επιπέδου παροχών χωρίς δημοκρατική συναίνεση και στήριξη, οδηγεί σε ανεξέλεγκτη αποδιάρθρωση και ανομία.

Αν δεν θέλουμε να καταλήξουμε στο αδιέξοδο συμπέρασμα ότι κάθε πόλη είναι διαφορετική, αποκλείοντας την επεξεργασία οποιωνδήποτε γενικών κατευθύνσεων παρέμβασης, θα πρέπει να αναζητήσουμε κοινά στοιχεία μεταξύ των πολύμορφων περιπτώσεων. Οι τάσεις που προκύπτουν από την παγκοσμιοποίηση σε συνάρτηση με τις οικονομικές και κοινωνικές δομές κάθε περίπτωσης γίνονται αντικείμενο διαχείρισης στο πλαίσιο κάποιου προτύπου ρύθμισης. Αξίζει να σταθεί κανείς σε μια τυπολογία ρυθμίσεων που διακρίνει ομάδες περιπτώσεων με διαφορετικά ισοζύγια συσχετισμών δυνάμεων, διαφορετικά στοιχεία συναίνεσης και διαφορετικές παραδόσεις παρέμβασης. Ακολουθώντας το βασικό σχήμα του Esping-Andersen (1990), για τους τρεις κόσμους του προνοιακού καπιταλισμού, μπορούμε να διακρίνουμε:

- Το φιλελεύθερο πρότυπο, στο πλαίσιο του οποίου η αγορά είναι ο αδιαφιλονίκητος ρυθμιστικός μηχανισμός (με βασικούς εκπροσώπους τις ΗΠΑ, τον Καναδά και, εντός Ευρώπης τη Μ. Βρετανία η οποία προσέγγισε στο πρότυπο αυτό κατά τη θατσερική περίοδο), που περιορίζει την προνοιακή παρέμβαση στην ελάχιστη αναγκαία για τις πλέον ευάλωτες κατηγορίες οι οποίες δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν

μέσω της αγοράς. Επιτυγχάνει χαμηλό ποσοστό ανεργίας και αναπτυξιακή δυναμική την οποία ωστόσο δεν μπορεί να μεταφράσει σε κοινωνικά δίκαιη κατανομή του αναπτυξιακού αποτελέσματος καθώς στιγματίζει τους αποδέκτες της κοινωνικής πρόνοιας και πολώνει την αγορά εργασίας με τη διόγκωση των αδιέξοδων και χαμηλής αμοιβής θέσεων. Αυξάνει την κοινωνική πόλωση και εντείνει τον κοινωνικό διαχωρισμό. Η δύναμη κοινωνικής ενσωμάτωσης που διαθέτει βασίζεται στην οικονομική αποτελεσματικότητα και στην ‘απληστία’ των κοινωνικών ομάδων που κερδίζουν.

- Στον αντίποδα τοποθετείται το σοσιαλδημοκρατικό πρότυπο (με βασικούς εκπροσώπους τις Σκανδιναβικές χώρες) και χαρακτηριστικό τη συναίνεση των κοινωνικών πόλων στη μη αμφισβήτηση των θεμελιωδών δομών του συστήματος με αντάλλαγμα εκτεταμένες και υψηλού επιπέδου οικουμενικές παροχές. Βασικό αποτέλεσμα είναι ο αρκετά συνεκτικός κοινωνικός ιστός με σχετικώς περιορισμένη πόλωση και διαχωρισμό σε συνδυασμό με τη σημαντική ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη. Βασικό πρόβλημα το μεγάλο κόστος διατήρησης του συστήματος, που αφορά τόσο τις εκτεταμένες παροχές όσο και την εκτεταμένη απασχόληση στις κοινωνικές υπηρεσίες και βασίζεται στην υψηλή φορολόγηση.
- Στον ενδιάμεσο χώρο τοποθετείται το συντηρητικό πρότυπο (με βασικούς εκπροσώπους πολλές χώρες της Δυτικής και κεντρικής

Ευρώπης) και χαρακτηριστικό την κρατική πρωτοβουλία στην ανάπτυξη των προνοιακών παροχών σε συνδυασμό με την κάλυψη σημαντικών συντεχνιακών συμφερόντων. Στο πλαίσιο του προτύπου αυτού υπάρχει μεγαλύτερη προνοιακή κάλυψη από ότι στο πρώτο, αλλά και προνοιακή μεταχείριση των ομάδων με μεγαλύτερη συντεχνιακή δύναμη, κάτι που συχνά καταλήγει σε περιοριστικές πολιτικές στην αγορά εργασίας (απομάκρυνση μεταναστών, περιορισμένη ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης) ώστε να διατηρηθούν τα κεκτημένα. Το συντηρητικό πρότυπο συνδυάζεται και με τον αυξημένο ρόλο της οικογένειας στην κοινωνική αναπαραγωγή, περιορίζοντας έτσι και την ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης. Το αποτέλεσμα είναι ανισότητα στις προνοιακές παροχές ανάλογα με τη δύναμη των επαγγελματικών ομάδων και προβληματικό κόστος αναπαραγωγής του συστήματος λόγω του ότι ένας όλο και πιο ολιγάριθμος ενεργός πληθυσμός καλείται να συντηρεί έναν όλο και πιο πολυάριθμο μη ενεργό πληθυσμό.

- Εκδοχή του συντηρητικού προτύπου μπορούν να θεωρηθούν οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (Mingione, 1996), όπου η κρατική παρέμβαση εκδηλώθηκε σε μεγάλο βαθμό και ως πριμοδότηση διαδικασιών κοινωνικής “αυτο-ρύθμισης”, στις οποίες κεντρικό οργανωτικό ρόλο είχε η οικογένεια. Στις χώρες αυτές, αν και οι κοινωνικά πολωτικές πιέσεις είναι μικροτερες λόγω της ύστερης και περιορισμένης εκβιομηχάνησης, ο κοινωνικός διαχωρισμός εντείνεται

λόγω της όλο και πιο απρόσκοπτης λειτουργίας των μηχανισμών αγοράς γης και κατοικίας χωρίς τα εμπόδια των παραδοσιακών πρακτικών. Στις χώρες αυτές παρουσιάζεται κρίση των κοινωνικά ομοιογενοποιητικών μηχανισμών αυτο-ρύθμισης, με αποτέλεσμα ένα σημαντικό τμήμα του κοινωνικού σώματος να βρίσκεται ταυτόχρονα εκτός οικογενειακής και προνοιακής προστασίας. Τείνει συνεπώς στην περίπτωση αυτή να συνυπάρχει το συντηρητικό με το φιλελεύθερο πρότυπο στο οποίο υπόκεινται βεβαίως και οι οικονομικοί μετανάστες οι οποίοι αποτελούν νέο φαινόμενο για τις χώρες αυτές που δεν έχει ενσωματωθεί-αφομοιωθεί. Πρόβλημα αποτελούν τόσο αυτοί οι νέοι διαχωρισμοί, όσο και οι παρενέργειες του συστήματος αυτο-ρύθμισης (πελατειακές σχέσεις, ατομικο-οικογενειακή σε βάρος της κοινωνικής συνείδησης, ενδο-οικογενειακές ιεραρχίες με συστηματικά αρνητικές συνέπειες για τις γυναίκες).

- Τέλος, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης σηματοδοτούν μια πολύ ιδιότυπη και απότομη μετάβαση από ένα σύστημα με οικουμενικές παροχές χαμηλού επιπέδου, χωρίς ωστόσο ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη και των οριζόντιων (δημοκρατικών) θεσμών και οργανώσεων, σε ένα καθεστώς απόλυτου φιλελευθερισμού που παρουσιάζει εικόνα ανομίας καθώς οι εύθραυστες αγορές και οι ασταθείς πολιτικοί θεσμοί καλύπτουν μετά βίας το κενό της κάθετης οργάνωσης που κατέρρευσε, αφήνοντας μεγάλα περιθώρια

παρέμβασης σε ομάδες και κέντρα χωρίς δημοκρατική νομιμοποίηση, των οποίων η οντότητα συνδέεται συνήθως με θέσεις εξουσίας στο προηγούμενο καθεστώς (Harloe, 1996).

Η παρέμβαση δεν μπορεί συνεπώς να είναι ενιαία. Παντού βεβαίως θα πρέπει να επιδιώκει τον περιορισμό της εκμετάλλευσης, ιδιαιτέρως των πλέον ευάλωτων κοινωνικών ομάδων τόσο στον τόπο εργασίας όσο και στον τόπο κατοικίας, την αύξηση της δυνατότητας πολιτικής και πολιτιστικής τους έκφρασης, την κάλυψη των ιδιαίτερών τους αναγκών, τον περιορισμό του κοινωνικού διαχωρισμού ... Εξειδικεύοντας όμως με βάση την παραπάνω τυπολογία μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι:

- Στο φιλελεύθερο περιβάλλον θα πρέπει να προτείνει μέτρα που να περιορίζουν την εξαιρετικά κοινωνικά διαχωριστική λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς γης και κατοικίας και να αντιμετωπίζει την επίσης εξαιρετικά διαχωριστική λειτουργία της αγοράς εργασίας. Το όραμα της πόλης χρειάζεται εδώ μεγαλύτερη έμφαση στην αθέατη και κοινωνικά διαχωρισμένη πλευρά της και λιγότερη επικέντρωση στη διαμόρφωση της κεντρικής της βιτρίνας.
- Στο σοσιαλδημοκρατικό περιβάλλον θα πρέπει να συμβάλει στην εξεύρεση / διαπραγμάτευση λύσεων στο πρόβλημα του κόστους των παροχών, διαφυλάσσοντας τη συναίνεση και όσο το δυνατόν τον οικουμενικό τους χαρακτήρα.

- Στο συντηρητικό περιβάλλον θα πρέπει να λάβει κυρίως υπόψη της τις ανάγκες των ομάδων εκείνων που στερούνται συντεχνιακής κάλυψης και προνομίων, ξεκινώντας με ειδικές (έστω και πυροσβεστικές) αλλά όχι στιγματιστικές ρυθμίσεις.
- Στο περιβάλλον της Νότιας Ευρώπης, ειδικότερα, θα πρέπει να ενδιαφερθεί ιδιαίτερος για το τμήμα εκείνο που βρίσκεται εκτός προνοιακής και οικογενειακής προστασίας και στο πλαίσιο αυτό να συμβάλει στην ομαλή ένταξη του πρόσφατου κύματος οικονομικής μετανάστευσης. Παράλληλα πρέπει να εκμεταλλευθεί τις δυνατότητες θεσμών όπως η οικογενειακή αλληλοβοήθεια, στρέφοντάς τους ωστόσο στην εξυπηρέτηση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, κάτι που θα περιόριζε και τις αρνητικές επιπτώσεις από την παραδοσιακή εσωτερική τους ιεράρχηση.
- Στο περιβάλλον, τέλος, της Ανατολικής Ευρώπης θα πρέπει να συμβάλει στην ενδυνάμωση των δημοκρατικών θεσμών και στην ουσιαστική ανάπτυξη της ιδιότητας του πολίτη και να προτείνει λύσεις εξισορρόπησης στις παράλληλες τάσεις εύκολου πλουτισμού και εξαθλίωσης.

IV

Ανακεφαλαιώνοντας, σημειώνω ότι:

- *πρώτον, υπάρχει αντικείμενο παρέμβασης και είναι μάλιστα σημαντικά ευρύτερο αν το όραμα πίσω από την παρέμβαση είναι*

πραγματικά μια πόλη για όλους και όχι η ευκαιριακή αντιμετώπιση των πλέον εξώφθαλμων και αποσταθεροποιητικών κοινωνικών ανισοτήτων,

- *δεύτερον, υπάρχει περιθώριο παρέμβασης, αφού οι διαφορές στη συγκρότηση των προνοιακών συστημάτων γενικότερα –αλλά και σε ειδικότερους τομείς όπως η στέγαση– διαφοροποιούν σημαντικά τις κοινωνικά πολωτικές και διαχωριστικές επιπτώσεις της οικονομικής αναδιάρθρωσης, και*
- *τρίτον, υπάρχει έντονη πολυμορφία όσον αφορά τα κοινωνικά προβλήματα των πόλεων και την υφιστάμενη διαχείρισή τους, που δεν αναιρεί τον κοινό στόχο της ‘πόλης για όλους’, αλλά απαιτεί την εξειδίκευσή του και γι’ αυτό καθιστά αναγκαία τη σε βάθος γνώση της κοινωνικής πραγματικότητας κάθε περίπτωσης.*

Η πορεία προς την πόλη για όλους είναι προφανώς πολύ δύσκολη. Αλλά είναι και μονόδρομος αν θέλουμε να αποφύγουμε ένα μέλλον κοινωνικής βαρβαρότητας. Οι Ευρωπαϊκές πόλεις διαθέτουν κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα σε αυτήν την πορεία και η Νέα Χάρτα της Αθήνας πρέπει να τις βοηθήσει να το αξιοποιήσουν.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- BURGERS J. (1996) No polarisation in Dutch cities? Inequality in a corporatist country, *Urban Studies*, 33, pp. 99-110.
- COHEN M.A., RUBLE B.A., TULCHIN J.S., GARLAND A.M. (eds) (1996) *Preparing for the urban future*, Washington/Baltimore: Woodrow Wilson center Press/The Johns Hopkins University Press.
- ESPING-ANDERSEN C. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- HAMNETT C. (1994) “Social polarisation in global cities. Theory and evidence”, *Urban Studies*, 31/3: 401-424.
- HAMNETT C. (1996) “Social polarisation, economic restructuring and welfare state regimes”, *Urban Studies*, 33/8: 1407-1430.
- HARLOE M. (1996) “Cities in the transition”, in ANDRUSZ G., HARLOE M., SZELENYI I. (eds) *Cities after socialism*, Oxford: Blackwell.
- HARVEY D. (1992) “Social justice, postmodernism and the city, *International Journal of Urban and Regional Research*, 16: 588-601.
- MINGIONE E. (1996) “Urban poverty in the advanced industrial world. Concepts, analysis and debates”, in MINGIONE E. (ed) *Urban poverty and the underclass*, Oxford: Blackwell, pp. 3-40.
- MOLLENKOPF J.H. and CASTELLS M. (eds) (1991) *Dual city: Restructuring New York*. New York: Russel Sage Foundation.
- MURIE A. and MUSTERD S. (1996) “Social segregation, housing tenure and social change in Dutch cities in the late 1980s”, *Urban Studies*, 33/3: 495-516.



ΟΗΕ (1996) *Παγκόσμια συνδιάσκεψη Habitat II του ΟΗΕ για τις πόλεις και την κατοικία*, Αθήνα: Γραμματεία της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την προετοιμασία συμμετοχής στη Συνδιάσκεψη Habitat II.

PRÉTECEILLE E. (1995) “Division sociale et globalisation”, *Sociétés Contemporaines*: L’Harmattan, pp. 33-68.

SASSEN S. (1991) *The global city. New York, London, Tokyo*, Princeton: Princeton University Press.

SAVITCH H.V. (1996) “Cities in a global era: A new paradigm for the next millennium”, in, COHEN M.A., et al. (eds) *Preparing for the urban future*, Washington/Baltimore: Woodrow Wilson center Press/The Johns Hopkins University Press, pp. 39-65.

SCHTEIGART M. (1996) “What has and has not changed since Habitat I: A view from the South”, in, COHEN M.A., et al. (eds) *Preparing for the urban future*, Washington/Baltimore: Woodrow Wilson center Press/The Johns Hopkins University Press, pp. 66-80.

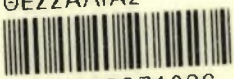
ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ. (1995) “Προλεγόμενα” στο Μπόμπιο Ν., 1995, *Δεξιά και Αριστερά*, Αθήνα: Πόλις.

WEISS L. (1998) *The myth of the powerless state*, Cambridge: Polity.

ZUKIN S. (1995) *The cultures of cities*, Oxford: Blackwell.



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ



004000074236

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Τα άρθρα της Σειράς Ερευνητικών Εργασιών διατίθενται σε περιορισμένο αριθμό αντιτύπων, με σκοπό την προώθηση του επιστημονικού διαλόγου και την διατύπωση κριτικών σκέψεων ή απόψεων. Για πληροφορίες σχετικά με την δημοσίευση επιστημονικών άρθρων και την απόκτηση αντιτύπων της Σειράς, απευθυνθείτε στην Γραμματεία του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πεδίον Άρεως, Βόλος 38334, τηλ. (0421) 62017, fax (0421) 63793

NOTE

The papers of this Series are released in limited circulation, in order to facilitate discussion and invite criticism. To obtain further information or copies of the Series, please contact the Secretary's Office, Department of Planning and Regional Development, University of Thessaly, Pedion Areos, Volos 38334, Greece, tel. ++ 30 421 62017, fax ++ 30 421 63793